

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3

Eylül/September-2025

Son Dönem Osmanlı Kelamında Hz. İsa'nın Babasız Doğumu Meselesi:

Seyyid Nesib Örneği*

The Virgin Birth of Jesus in Late Ottoman Kalām: The Case of Sayyid Nasīb

Muhlis KÖRPE

Doktora Öğrencisi,
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
PhD Student,
Necmettin Erbakan University
Institute of Social Sciences
20810601016@ogr.erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3758-0080>

Mehmet Emin GÜNEL

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi,
Kelam Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Necmettin Erbakan
University, Ahmet Kelesoglu Faculty of
Theology, Department of Kalām
megunel@ebakan.edu.tr
<https://orcid.org/0009-0002-3893-0986>

Atıf / Citation:

Körpe, Muhlis, Günel, Mehmet Emin. “Son Dönem Osmanlı Kelamında Hz. İsa'nın Babasız Doğumu Meselesi: Seyyid Nesib Örneği”. *Genç Mütefekkirler Dergisi* 6/3 (Eylül/September), 711-730.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.17141574>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 30.06.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 24.08.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range: 711-731

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

* Bu makale, Muhlis KÖRPE'nin Doç. Dr. Mehmet Emin GÜNEL'in danışmanlığında devam etmekte olan “Son Dönem Osmanlı Kelamında Nübüvvet Tartışmaları -19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başı-” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

ÖZET

Bu çalışma, Seyyid Nesib Efendi'nin Hz. İsa'nın (a.s.) babasız doğumu meselesine yaklaşımını ele almaktadır. Milashî İsmail Hakkı ve Ömer Rıza gibi dönemin bir kısım düşünürleri, modern tıbbî referans alarak Hz. İsa'nın bir babasının olması gerektiği iddiasını ortaya atmışlardır. Seyyid Nesib'in bu iddiaya karşı güçlü argümanlar geliştirdiği görülmektedir. Seyyid Nesib'in yazıları merkezli yapılan bu değerlendirme, meselenin epistemolojik, hermenötik ve ontolojik olmak üzere üç yönden ele alındığını göstermektedir. Seyyid Nesib epistemolojik yönden, bilimin ilgi alanının çerçevesini tespit etmiş ve onun maddi varlık alanıyla sınırlı olduğunu dile getirmiş, bilimin manevi konularda hüküm verme yetkisinin olmadığını vurgulamıştır. Seyyid Nesib, sebep-sonuç ilişkisinin mümkün olduğunu ve bundan dolayı ilahi iradenin doğa kanunlarını değiştirebileceği prensibiyle düşüncelerini temellendirmişlerdir. O, hermenötik açıdan, Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili Kur'ân ayetlerinin muhkemât ayet kategorisinde olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı Seyyid Nesib, ilgili ayetlerin herhangi bir tevil konu yapılamayacağını ve zahir manalarının esas alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu mütefekkir ontolojik açıdan ise mucizelerin aklî muhal değil âdî muhal kategorisinde değerlendirildiğini ve Hz. İsa'nın babasız doğumunun ilahi kudretin açık bir tecellisi olduğunu ispat etmiştir. Bu çalışma, son dönem Osmanlı'da kelâm disiplininin modern meydan okumalara karşı entelektüel birikimini ve hazır bulunuşunu göstermenin yanı sıra bu birikim ve hazır bulunuşun kaynaklarını ifade etme, bilim ve din arasında doğru ilişkinin kurulmasında da dengeli bakış açısı sunma amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. İsa, Babasız Doğum, Kelâm, Tevil, Mucize.

ABSTRACT

This study examines Seyyid Nesib Efendi's theological response to the question of the virgin birth of Jesus Christ (peace be upon him). In the late Ottoman period, some intellectuals, such as Milaslı İsmail Hakkı and Ömer Rıza, invoked modern medical science to argue that Jesus must have had a father. Centered on Seyyid Nesib's writings, this study demonstrates that he refuted such claims through three perspectives: epistemological, hermeneutical, and ontological. Epistemologically, he delineated the limits of scientific inquiry, maintaining that science is confined to the material domain and lacks authority over spiritual matters, while grounding his reasoning in the contingency of causality and the possibility of divine intervention in natural laws. Hermeneutically, he classified the Qur'ānic verses concerning Jesus's birth as muhkemāt (clear and decisive), affirming that they cannot be subjected to allegorical interpretation but must be understood according to their apparent meaning. Ontologically, he argued that miracles belong to the category of customary impossibilities rather than rational impossibilities, thus establishing the virgin birth as a manifest expression of divine omnipotence. By highlighting these arguments, the study illuminates the intellectual preparedness of late Ottoman kalām scholarship in the face of modern challenges and contributes to a more balanced understanding of the relationship between science and religion.

Keywords: Prophet Jesus, Virgin Birth, Kalām, Ta'wīl, Miracle.

GİRİŞ

Hiz. İsa'nın babasız doğumu meselesi Kur'an'da açıkça ifade edilmiş ve bu durum Hiz. Âdem'e benzetilerek ilahî kudretin bir mucizesi olarak söylenmiştir. Bu olay, İslam düşünce tarihinde mucize olarak kabul edilmiş, Hristiyanlar tarafından Hiz. İsa'ya atfedilen ilahî özellik, onun babasız doğumunun Hiz. Âdem'in yaratılışına benzetilme yönüyle reddedilmiştir. Hiz. İsa'nın babasız doğumu meselesi, İslam düşünce ekollerinin ittifakla kabul ettiği, ilahî kudret açısından mümkün gördüğü bir durumdur. Modern dönemde bu durumun bilimsel veriler ışığında kelimî bir tartışma konusu olarak yeniden gündeme geldiği görülmektedir. Son dönem Osmanlı'da bir kısım düşünürler, batı felsefesinin kabulleri, tıp bilimi ve biyoloji disiplininin ilerlemesinin etkisiyle bu durumun yeniden açıklanması ve temellendirilmesi gereğine ihtiyaç hissetmişlerdir.

Son dönem Osmanlıya bakıldığında bir kısım düşünürlerin, Hiz. İsa'nın babasız mucizevî doğumunu kabullenmelerini güçleştiren ana unsurun bilimsel gelişmeler olduğu görülecektir. Bu düşünürler, tıp ve biyoloji disiplinlerine göre canlıların üremesini yalnız döllenme yoluyla mümkün görmektedir. Öyle ise Hiz. İsa'nın da bir döllenme sonucu doğduğu kabul edilmelidir. Buradan hareketle onlar, Hiz. İsa'nın bir babası olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürler, bu durumun bilimsel verilerle açıklanabileceğini kabul etmişlerdir.¹ Seyyid Nesib ve bir kısım dönem kelamcıları tarafından bu düşünce, mucize ve peygamberliğe yönelik batı felsefesi ve bilimi tarafından yeni bir meydan okuması olarak algılanmıştır.

Bu yeni meydan okumaya karşı Seyyid Nesib ve bir kısım dönem kelamcıları, kelam birikiminin ortaya koyduğu delillerin yanı sıra yeni gelişen bilimlerin verilerinden de yararlanarak çok yönlü cevaplar vermişlerdir. Seyyid Nesib ve bu kelamcılar, vahyin bilgi değerini yeniden vurgulamış, akıl ve nakil ilişkisinin doğru ve sağlıklı tesis edilmesine dikkat etmişlerdir. Bu kimseler, bilimsel yorumlarla, Kur'an'da açıkça sabit olan bir hakikatin çelişmesi durumunda o hakikatin reddedilmemesi gerektiğini önemle vurgulamışlardır. Bununla birlikte kelam disiplininin tabiat anlayışını yeniden gündeme getirerek mucizelerin aklî yönden mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bilhassa doğa kanunlarının zorunlu olmayışı ilkesi (âdetullah) vurgulanmış ilahî iradenin bu kanunlarda

¹ Ahmet İshak Demir, *Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslam'a Bakışı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2000), 126.

istisnalar yaratabileceğini dile getirmişlerdir. Seyyid Nesib ve bir kısım dönem kelimcileri, Hz. İsa'nın bir babası olduğu iddiasını temellendirmek için ilgili ayetleri tevil eden bazı aydınlara karşı da metin ve dilsel tahlillerle bu tevillere ihtiyaç olmadığını ifade etmişlerdir. Seyyid Nesib ve bu kelimciler, bu savunularla Hz. İsa'nın babasız doğduğu inancını, İslam temel esaslarına bağlı ve aklî delillerle cevap vermekle yeniden yorumlamaya gayret göstermişlerdir. Bu makalede bir kısım dönem kelimcileri ifadesiyle İzmirli İsmail Hakkı, Manastırlı İsmail Hakkı, Arapkirli Hüseyin Avni, Abdullatif Harputî, Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi ve Mustafa Zihni gibi kelimciler kastedilmektedir.

1. Modern Dönemde Ortaya Atılan İddialar

Son dönem Osmanlı kelimasında peygamberlere yönelik tartışılan bir konu da Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiği meselesidir. Bu mesele, ilahi kudret, peygamber mucizeleri, illiyet ve Kur'ân ayetlerinin tevili bağlamında ele alınmıştır. Hz. İsa'nın mucize olarak babasız dünyaya geldiğini kabul etmek istemeyen Milaslı İsmail Hakkı ve Ömer Rıza gibi bir kısım Osmanlı düşünürlerinin iddiaları şöyle özetlenebilir. Kur'ân'da Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiği açıkça ifade edilmemiştir. Meryem suresinin ayetleri, Meryem'in kâmil bir insandan hamile kalmış olduğunu açıkça ifade etmektedir.² Hz. İsa'nın babasız doğumunu kabul etmek makul değildir. Bundan dolayı ilgili ayetlerin Hz. İsa'nın babasının olduğu şeklinde tevil etmek makul olacaktır.³

Son dönem bir kısım Osmanlı aydınlara göre de canlılar yalnız döllenme yoluyla üreyebilirler. Bu düşünürler, herhangi bir döllenme olmaksızın bir insanın dünyaya gelmeyeceğini ileri sürerler. Onlara göre bir insan ancak döllenme yoluyla meydana gelebilir. Bu durum, modern tıbbı göre tam bir ilişki olmadan, küçük bir temasla, spermilerin hareket ederek yumurtaya ulaşmasıyla ve döllenmeyi sağlamasıyla gerçekleşebilir. Geçmişte bu durumun mucize olarak kabul edilmesi, zamanın biliminin açıklayamamasından kaynaklanmıştır. Modern dönemde tıbbın ilerlemesiyle bu durum açıklığa kavuşmuştur. Bundan dolayı Hz. İsa'nın bir babası olmalıdır. Bunun yanı sıra iddia sahipleri, Hz. Meryem'in şahsiyetine yönelik olumsuz bir kısım varsayımlar ileri sürerek düşüncelerini temellendirmek isterler. Onlar, Hz. Meryem'in asil bir aileye

² İskilipli Mehmet Atıf, "Haml-i Meryem ve Velâdet-i İsa Meselesine Dair" (Mahfel, 1340), 165.

³ Seyyid Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", *Cerîde-i İlmiye* 73 (1340), 2387.

mensup olmadığını, nişanlı bulunduğunu, itibarsız bir kimse olduğunu, nişanlısı ile birliktelik yaşadığını ve bunun sonucunda Hz. İsa'nın doğduğunu kabul ederler. Diğer bir ifade ile onlara göre Hz. İsa'nın doğumunun mucize kabul edilmesi tıbbın gelişmemesinden kaynaklanmaktadır.⁴

2. Seyyid Nesib ve Bir Kısım Dönem Kelamcılarının Savunusu

Seyyid Nesib ve bir kısım kelamcılar, öncelikle bütün peygamberlerin nübüvvetini ve onlara indirilen ilahî kitap ve suhufu tasdik etmenin gerekli olduğunu ifade ederler. Bunun yanı sıra onların sözlerini tahrif etmekten ve bu sözleri kastedilen mananın dışında tefsir etmekten kaçındıkları görülür. İslam dinine göre Hz. İsa bir insandır ve ilahî emir ve Cebrail'in nefhiyle doğmuştur. Mucize olarak Hz. Meryem'e ilkâ edilmiş büyük bir peygamberdir. Değerinin büyüklüğünü göstermek için kendisine ruhullah ve kelimetullah denir. Bu yönüyle o, ilahî kudretin açık bir delili olmuştur. Onun annesine hiçbir erkek temas etmemiştir. Cebrail, Meryem'e beşer suretinde görünmüş ve ona nefh etmekle Meryem de hamile kalmıştır. Hz. İsa böylece babasız doğmuş ve bu yönüyle Hz. Âdem'e benzetilmiştir.⁵ Hz. İsa, ilah olmadığı gibi⁶ ilah'ın oğlu da değildir.⁷ Hz. İsa, Allah'a ibadet eden bir kuldur.⁸

Seyyid Nesib, Hz. İsa hakkında Müslümanların inançlarını ifade ettikten sonra Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi de bu meselenin içyüzünü ve hedefini ortaya koyduğu görülmektedir. Ona göre iddia sahibi kimseler, Hz. İsa'nın babasız doğduğu meselesini inancın değil bilimin konusu olarak görürler.⁹ Filibeli'ye göre bu iddianın hedefi ise İslam inanç esaslarıdır. Bilhassa vahiy, nübüvvet ve mucize hakkında inanç esaslarını beşerileştirme çabasıdır. Ayrıca iddia sahiplerinin dini konulardaki bilgi yetersizliğine de vurgu yaptığı görülmektedir.¹⁰ Said Nursî'ye göre de bu iddia sahipleri iki şekilde iddialarını temellendirmek isterler. Birincisi, canlılardaki üremenin döllenme yoluyla olma zorunluluğundan hareketle düşüncelerini temellendirme çabasıdır. Diğer bir

⁴ Kılıçzâde Hakkı, "Müslümanlık ve Hristiyanlık" (İctihad, 1329), 1480-1481.

⁵ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2380.

⁶ Fatih Çiftçi, *Manastırlı İsmâil Hakkı'nın Nübüvvet Görüşü* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2020), 69.

⁷ Seyyid Muhammed Tefvik, *Miftâhu'l-Akâid* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1301), 16-18.

⁸ İsmail Hakkı İzmirli, *el-Cevabü's-Sedîd fî Beyân-ı Dini't-Tevhid* (Ankara: Ali Şükrü Matbaası, 1339), 36.

⁹ Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, "Hz. Muhammed ve İsa (a.s.)" (Hikmet, 1910), 4.

¹⁰ Ekrem Bektaş, "Muhammed Hilmî ve "Hz. İsa Aleyhi's-Selam'ın Babası Var mı? Adlı Eseri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2006), 149.

ifade ile canlılardaki üreme kanununun dışına çıkmanın imkânsız oluşudur. İkincisi ise bir kısım Kur’ân ayetlerini bu iddiayı ispat etmek için anlamsız ve lüzumsuz tevil etmeleridir.¹¹

İskilipli Mehmet Atıf ise öncelikle meselenin çerçevesini çizmek ve İslam inanç konusunda yerini tespit etmekle karşılık verdiği görülür. Ona göre Kur’ân’ın ilahî kelim olduğu, onun verdiği bütün hüküm ve haberlerin doğru olduğunu kabul etmek dinin esaslarındandır. Bu durumun aksi ise inkâr etmek anlamına gelir. Ona göre her insanın Müslüman olması için bu esası kabul etmesi gerekir. Hz. Meryem’in herhangi bir beşer ile temas etmeksizin hamile kaldığını ve Hz. İsa’nın babasız dünyaya geldiğini Kur’ân açıkça haber verdiği için de bu mesele dinin esaslarına dâhildir.¹²

3. Din-Bilim İlişkisinin Doğru Tesis Edilmesi

Din, ilahî kelim olan vahyi, bilim ise ilahî kudretin eseri tabiatı konu edinen alanlardır. Din, olay ve nesnelerin niçin yaratıldığını açıklarken bilim, yaratılışın nasıl olduğunu ifade eder. Din ve bilimin bilgi edinme metotları farklı olmasına rağmen aynı hakikatleri açıklamaya çalışırlar. Bundan dolayı din ve bilim birbirinin rakibi veya alternatifi değil birbirini destekleyici ve açıklayıcı görmek daha isabetli olacaktır.

Seyyid Nesib ve bir kısım dönem kelamcıları meselenin sınırlarını ve İslam inancındaki yerini tespitten sonra pozitif ilimlerin tanım ve ilgi alanından hareketle cevaplar verdiği görülmektedir. Filibeli’ye göre modern bilim (ulûm ve fûnun) varlık ve olaylar arasındaki ilişkilerden meydana gelen kanunlardan ibarettir.¹³ Ona göre modern bilim, olayların dışına çıkmaması gerekir. Modern bilim, olayların nasıl meydana geldiğini araştırır fakat niçin olduğunu sorgulamaz. Olayların niçin olduğunu tetkik etmek görevi din ve felsefenin işidir.¹⁴ Bilimin ilgi alanı ise madde ve maddî olan şeylerdir. Peygamberlik, vahiy ve mucize pozitif bilimlerle ispat edilemediğinden dolayı bilim adamları tarafından asılsız olduğuna hükmedilir.¹⁵ Hâlbuki peygamberlik ve onun getirdiği iman esasları tabiatüstü (mâfevkattabîa) olup bilimin ilgi ve uzmanlık alanının dışında kalmaktadır.

¹¹ Said Nursî, *Lemalar* (İstanbul: Hayrat Neşriyat, 2022), 37.

¹² İskilipli Mehmet Atıf, “Haml-i Meryem ve Velâdet-i İsa Meselesine Dair”, 166.

¹³ Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, *Allah’ı İnkâr Mümkün müdür* (Kostantiniye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi, 1327), 1; Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Yeni Akâid (Üss-i İslam)*, 8.

¹⁴ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Yeni Akâid (Üss-i İslam)*, 9.

¹⁵ Seyyid Nesib, “İctimâî Hayatımıza Cünun Mevzulu Konferansa Dair”, *Ceride-i İlmiye* 71 (1340), 2280.

Bundan dolayı bilimin bu sahadaki sözlerinin ilmî bir değeri yoktur ve bu konuda delil kabul edilmez. Vahiy ve nübüvvet, tecrübî ilimlerin sahasına girmemesi ve her gün göz önünde meydana gelip duran ruhî hadiseler türünden bulunması yönüyle bilimin bizzat nübüvveti deneyleyememesi bunları inkâr etmesine sebep teşkil etmez.¹⁶ Mesela “*Bilime göre melekler yoktur.*” cümlesi “*Meleklerin varlığı bilim ve gözlem yoluyla tetkik edilmez.*” anlamında kullanılması halinde doğrudur. Fakat “*Gözlem ve deney yoluyla meleklerin ispatı mümkün olmadığı için melekler yoktur.*” denilmesi durumunda bu yargı doğru olmaz. Zira bu hükümle, bilimin ilgi alanının dışına çıkılmış olur. Böyle bir meselede tecrübe ve deneyleme yoluyla inkâr etmek, kabul etmek kadar bilime terstir. Filibeli’ye göre batılı düşünürlerin büyük bir kısmının bilimin ilgi alanının dışına çıkması en ciddi hatalarından ve aldıkları en büyük eleştirilerden biridir.¹⁷

Seyyid Nesib’e göre bilim, sebeplerden ve tabiat kanunlarından söz eder. Bu sahada kaldığı sürece sözüne itibar edilir. Kendi sahasının dışına çıktığı durumlarda sözünün bir değeri yoktur. Ona göre peygamberlik, vahiy ve mucizeler, varlıkların kabiliyetlerine bağlı değildir ki varlıklara hâkim olan tabiat kanunları ve bunları inceleyen bilimin verileriyle tetkik edilsin. Tabiatüstü olan konuları tabiat kanunlarıyla anlamaya çalışmak konunun anlaşılmasına engel olmaktır.¹⁸ Dinin konusu ilahî zattır. Din, hem sahip olduğu remz ve işaretlerle hem de Cenabı Hakkı takdis edip insanlara anlatması yönleriyle felsefeden ayrılır. Bunun yanı sıra din, ilham ve vahyi de kabul eder. Din, modern bilimde bulunmayan, felsefede ise sathi olarak bulunan güzel ahlaka ve kutsiyet, şefkat, ümit gibi hakikatlere de sahiptir. Hiç kimse kimya laboratuvarına girerken şefkat ve sevgi hissetmez. Lakin bir mabede girerken en ince duyguları en yüksek seviyede hisseder.¹⁹

Filibeli’ye göre her şeyin var olduğunu ispat eden yollar farklıdır. Yer altı tünellerinde uçaklarla seyahat edilmez. Gökyüzüne yer altı yollarından ulaşılmaz. Buradan hareketle maneviyatın maddiyatla mukayese edilmeyeceği bilinir. Bu kelamcılara göre pozitif bilimden hareketle nübüvveti yönelik iddialarda yapılan hata bilim adamlarının kendi düşünceleriyle olayları değerlendirmeleri, hakikatleri tahrif etmeleri²⁰ ve bu konularda delillerden yoksun olmalarıdır. Hâlbuki delilin yokluğu, yokluğun delili olamaz. Diğer

¹⁶ Esad, *Tahlilî ve Tenkidî Tarih-i Edyan* (Dârü’l-Hilâfet-i Aliyye: Evkâf-ı İslamiye Matbaası, 1336), 98.

¹⁷ Filibeli Ahmed Hilmi Şehbenderzâde, *Tarih-i İslam* (Kostantiniyye: Hikmet Matbaası, 1326), 1/21.

¹⁸ Nesib, “İctimâî Hayatımıza Cünun Mevzulu Konferansa Dair”, 2290.

¹⁹ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *Yeni Akâid (Üss-i İslam)*, 9.

²⁰ Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, *Allah’ı İnkâr Mümkün müdür*, 2.

bir ifade ile delilin yokluğu kabulün olmadığına bir delil olabilir. Fakat yok olanı kabul etmenin delili olamaz.²¹

4. Ontolojik Temellendirme: Sebep-Sonuç İlişkisi ve Âdetullah

Modern bilimin sınırlarını ve ilgi alanını tespit ettikten ve tartıştıktan sonra bu kelimcilerin, canlıların üremesindeki sebep-sonuç ilişkisinin zorunluluğunu kabul etmedikleri görülmektedir. Onlara göre Allah Teâla, evreni yaratmada ve âlemi tasvir etmede bir kısım kanunlar ve sebepler koymuştur. O, varlıkları ve olayları yaratırken bu kanunlar ve sebeplerle ilahî âdeti cereyan ettirir. Yoksa sanıldığı gibi sebeplerin sonuçlar üzerinde onları yaratacak şekilde bir etkileri yoktur.²² Bu kelimcılara göre sebep ve sonucun varlığını ve yokluğunu yaratan Allah'tır. Gerçek müessir yalnız Allah'tır. Bir şeyin başka bir şeyde bağımsız ve müessir kudreti yoktur. Sebepler doğası gereği değil Cenabı Hakkın onlarda yarattığı özelliklerle etkili olabilirler. Bu durumda sebeplerin etkileri dahi ilahî irade ile sınırlıdır. Allah Teâla ilk insanda olduğu gibi sebepler olmadan da insanları yaratabilir.²³ Cenabı Hakkın, tabî ve maddi olan bir kısım varlıkları yaratması diğer bazı varlıkların yaratılmasında ilahî âdetin gereği bir sebeptir. Mesela insanları anne-baba spermelerinden, bitkileri çekirdeklerden yaratması ilahî âdetin bir gereğidir. Müslümanlar bu duruma âdetullah derken inkâr edenler doğa kanunları olarak ifade ederler. Allah Teâla'nın bu âdetleri genelde değişmez. Değiştiğinde harikulade bir durum olur ki Hz. Âdem'in anne-babasız, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi gibi ki bunlara mucize denir.²⁴

Bu kelimcılara göre sebep-sonuç ilişkisinin zorunluluğu hakkındaki bilgimiz kesin değildir. Doğa kanunları Allah tarafından tabiata konulmuştur.²⁵ Modern felsefenin, “*Tabiat kanunları zorunlu değil, mümkündür.*” prensibiyle mucizelerin mümkün olduğu kabul edilir.²⁶ Dönem kelimcilerine göre tabiat kanunlarının zorunluluğundan söz etmek iki şekilde mümkün olabilir. Bu zorunluluk ya tabiat kanunlarını değiştirmenin imkânsız

²¹ Nesib, “İctimâî Hayatımıza Cünun Mevzulu Konferansa Dair”, 2280.

²² Muhammed Nurullah, *Kitabu İnyeti'r-Rabbâniye* (Mısır: Matbaa-i Saadet, 1328), 62.

²³ İskilipli Mehmet Atıf, “Haml-i Meryem ve Velâdet-i İsa Meselesine Dair”, 166.

²⁴ Hafız Kamil, *Cevâhiru'l-Kelam fî Akâidi'l-İslam* (Kastamonu: Matbaa-i Vilâyet-i Kastamonîye, 1334), 25.

²⁵ Ferid Kam, “Mucizâta Dair”, *Ceride-i İlmiye* 47 (1337), 1463.

²⁶ İzmirli İsmail Hakkı, *Muhassalü'l-Kelam Ve'l- Hikmeti* (Dâru'l-Hilâfet-i Aliyye: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1336), 27.

olmasından kaynaklanır ya da değiştirmenin mümkün olmasıyla birlikte gerçekleşmesinin ilahî âdet dışı olmasından olabilir. Birinci şıkkın kesin olmadığı açıktır. Zira felsefecilerin büyüklerinden olan Descartes'in sözleri de bunu göstermektedir. Ona göre insan akli sınırlıdır. Bu sınırlı akıl Cenabı Hakkın mümkün kıldığı varlıkları, imkânları üzere tasavvur edebilir. Allah'ın imkânsız kıldığı şeyleri insanlar mümkün olarak idrak edemez. Bu da aklımızın gereğidir. Ferid Kam'ın Descartes'ten naklettiğine göre bazı şeyler zorunludur. Onlardaki bu zorunluluk onların kendilerinden kaynaklanmaz. Fakat onları zorunlu kılan Cenabı Haktır. Bunların zorunlu olmasında Allah Teâla'ya bir zorunluluk yoktur. Bundan dolayı bize zorunlu görünen bir kısım şeyler Allah için mümkün olur.²⁷

İlgili kelamcılara göre tabiat kanunlarını koyan Allah, mucizelere mahsus olmak üzere insanların bilmediği birtakım kanunlar da koyabilir. Allah Teâla'nın ihsan ettiği zatlarda bunun eserleri görülebilir.²⁸ Bir kısım kelamcılara göre de doğa kanunları, ilahî emir ve iradenin süregelen âdetini gösteren küllî birer tecellisidir. Allah Teâla bazı hikmetleri için o âdetini değiştirir. Her şeyde olduğu gibi doğa kanunlarında da iradesinin hükmettiğini gösterir. Bundan dolayı doğa kanunlarının istisnaları bulunur. Bu istisnalarla doğa kanunların sınırları belirlenir. Canlı türlerinin ilk atalarının ebeveysiz var olmaları, ilk insanın yaratılırken insan spermine ihtiyaç olmaması, insanın var olması için spermin zorunlu olmaması,²⁹ her baharda yaprakların ve bir kısım canlıların ebeveysiz dünyaya gelmeleri bunun bazı örneklerini göstermektedir.³⁰

Manastırlı İsmail Hakkı'ya göre mucizeler aklen mümkün olup imkânsız (muhal-i aklî) değildir. Onlara göre mucizeler aklen imkânsız olmayıp ilahî kudret dâhilinde bulunan mümkünât cinsindendir. Bu konuda doğru ve gerçek kaynaklar ve rivayetler de bunu desteklemektedir.³¹ Aklen câiz her şey ise ne kadar büyük ve haşmetli, ne kadar acayip ve garip olursa olsun o şeyin Alîm ve Kadîr olan Allah kudretiyle yaratılması mümkün olur.³² Manastırlı'ya göre mucizeler mümkündür. Mucizeleri, akıl veya bilim yoluyla

²⁷ Kam, "Mucizâta Dair", 1468.

²⁸ İzmirli İsmail Hakkı, "Ebu Hâmid Muhammed Gazzâlî", *Cerîde-i İlmiye* 62 (1338), 1981.

²⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 3/95.

³⁰ Nursî, *Lemalar*, 37.

³¹ İsmail Hakkı Manastırlı, *Külliyat-ı İsmail Hakkı Manastırlı Hak ve Hakikat* (İstanbul: Dâru'l-Hilafeti'l-Aliye, 1329), 1/64.

³² Mustafa Zihni, *Savâbü'l-Kelam fî Akâidi'l-İslam* (Dersaadet: Cevdet Bey Matbaası, 1327), 99.

muhal olduğunu ispat etmek mümkün değildir.³³ Abdullatif Harputî'ye göre de bu mucizeler aklen muhal değil, âdeten muhaldir. Mucizelerin meydana gelmesi ise harikuladedir. Yoksa mucizeleri imkân dairesinin dışında, ilahî kudretin taalluk etmediği veya asla meydana gelmeyen olaylar olarak görmek doğru değildir. Bilim adamlarının gözlemlerine dayanarak mucizeleri görmediklerine dair beyanları mucizelerin âdet yoluyla muhal olduğunu veya ilahî kudretin âdetullah üzerine vaki' olmadığını ifade etmek içindir. Yoksa aklen muhal olduğunu göstermek için değildir. Bu durum mucizelerin âdete muhalif olarak meydana gelmesine zıt değildir.³⁴

Seyyid Nesib'e göre Hz. Zekeriya'nın (as) çok yaşlı olduğu bir zamanda ve eşinden âdeten çocuk sahibi olması görünürde imkânsız bir durumda iken çocuğunun olması ve bunu takiben ayette Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalmasının anlatılması bu iki olayın mucize olarak gerçekleştiğini gösteren başka bir delildir. Dönem kelimcilerine göre her iki durumun Kur'an'da art arda hikâye edilmesi, Allah Teâla'nın kendi azametini göstermesi, tabiatın Allah'ın mahlûku olduğu ve değişmez zannedilen tabiat olaylarının değişebileceğini ve gerçek müessirin Cenabı Hak olduğunu ifade etmek içindir.³⁵

5. Kur'ânî Naslarda Açıklık ve Tevil Problemi

Seyyid Nesib ve ilgili kelimciler, bir taraftan sebep-sonuç ilişkisinin zorunlu olmayışından hareketle konuyu değerlendirirken diğer taraftan da bu meseleye temas eden ayetlerin tevil edilmesini doğru bulmaz. Bu kelimciler göre Kur'an'ı tefsir etmek için Arap dili ve edebiyatının bütün belagat inceliklerine vakıf olmak gerekir. Bundan sonra ayetlerin nüzul sebeplerini, nâsıh ve mensuhu, ayetlerin manalarını tefsire yardım eden hadis-i şerifleri ve benzeri ilimleri bilmek gerekir. Aksi halde yalnız kendi görüşlerine göre tefsir etmek büyük bir hatadır. Bu durum sıradan halktan bir kimsenin mahkemede verilen bir karara itiraz edip hâkimlere karşı: “Efendiler! Sizler kanunu yanlış anlıyorsunuz. Bu maddenin manası budur” demesine benzer.³⁶

³³ İsmail Hakkı Manastırlı, *Telhîsu'l-Kelam Fî Berâhîn-i Akâidi'l-İslam* (İstanbul: Tanin Matbaası, 1331), 31.

³⁴ Abdullatif Harputî, *Tekmile-i Tenkîhu'l-Kelam* (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1330), 130.

³⁵ Seyyid Nesib, “Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, *Ceride-i İlmiye* 74 (1340), 2450.

³⁶ Ekrem Bektaş, “Muhammed Hilmî ve "Hz. İsa Aleyhi's-Selam'ın Babası Var mı? Adlı Eseri”, 150.

Seyyid Nesib'e göre Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiği mütevatirdir. Bu konu hakkında Kur'an'da bulunan ayetlerin ifadeleri açık olup muhkemdir.³⁷ Ona göre Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ifade eden Kur'an ayetleri tevil, tahsis veya nesh kabul eden ve manası zan ifade eden ayetler türünden değildir. Bilakis bu ayetler, manası kesin birçok ayetlerle tefsir edilen, ilk ve son dönem bütün âlimlerin tevil etmeden kabul ettiği bir hakikattir. Muhkemât hakkında kimsenin bir söz söyleme yetkisi yoktur. Olduğu gibi itikad ve amel edilir.³⁸ Zira Kur'an'ın açık (sarahat) hükümleri tevil edilmez.³⁹

6. Kur'ânî Delillerin Sarih Karakteri

Seyyid Nesib'e göre Hz. Meryem'e herhangi bir beşer eli değmediğini ifade eden ayetler konuyu açıkça ifade etmektedir. Herhangi tevili gerektirecek bir sebep bulunmamaktadır. Gelecek ayet bu konuya bir örnektir. *“Melekler Meryem'e dedi ki: ey Meryem! Allah sana kendisinden olan bir kelime ile müjde eder. O kelimenin ismi İsa b. Meryem'dir. Meryem dedi ki: Ya rab! Bana bir beşer eli değmeksizin benim nasıl evladım olur? Melek dedi ki: O iş senin dediğin gibidir. Rabbin dedi ki o iş bana göre kolaydır. Veyahut rabbin öyle dedi ki o iş bana göre kolaydır.”* Ona göre bu ayette Hz. Meryem doğacak evladının babasız olacağını, Cebrail'in doğacak çocuğu kendisine nispet etmesinden anlamıştır. Bundan dolayı Hz. Meryem kendisine bir beşer eli değmediği halde evladının olacağını akıldan uzak görerek sormuştur. Melek de beşer teması olmaksızın Cenabı Hakkın yaratmasının O'na kolay olduğunu ifade etmiştir. Ayetin bu kadar açık olmasından sonra bir de *“Hz. İsa'nın babası yoktur. O mucize eseri olarak babasız dünyaya gelmiştir”* cümlesini ifade etmek gereksiz olduğundan bu tarz bir açıklamaya lüzum görülmemiştir.⁴⁰

Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini açıkça gösteren diğer bir ayet de şudur: *“İsa, Allah katında ancak Âdem gibidir. Allah Âdem'i topraktan yarattı. Sonra da ona ol dedi o da oluverdi. Hak budur. Bunda şüphe edenlerden olma.”* Seyyid Nesib'e göre bu ayetteki Hz. İsa'nın doğumundaki harikuladeliği, Hz. Âdem'e benzemesi yönüyledir. Hatta Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesinden dolayı Hristiyanlar onun Allah'ın oğlu olduğu batıl

³⁷ Nesib, “Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2380.

³⁸ Nesib, “Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2383.

³⁹ Nursî, *Lemalar*, 36.

⁴⁰ Nesib, “Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2444.

düşüncesine kapılmışlardır.⁴¹ Ona göre bu ayetteki benzerlik “Allah’ın kulu olma yönüyledir.” şeklinde de ifade edilmesi doğru değildir. Çünkü diğer peygamberler Allah’ın kulu olarak bir baba vasıtasıyla dünyaya geldikleri halde Hz. İsa onlara benzetilmemiştir. Hz. İsa ile Hz. Âdem’in benzeştikleri yön her ikisinin de babasız olmalarıdır. Bundan dolayı peygamberler içinden yalnız Hz. Âdem’e benzetilmiştir. Diğer bir ifade ile hem annesiz hem de babasız yaratılmış olan Hz. Âdem, Allah’ın kulu olursa yalnızca babasız doğmuş olan Hz. İsa evleviyetle Allah’ın kulu olacaktır. Bu durumda Hristiyanların Hz İsa hakkında Tanrı’nın oğlu iddiası anlamsız ve batıldır.⁴²

Seyyid Nesib’in ve ilgili kalamcılarının, Hz. İsa’nın mucize olarak babasız dünyaya geldiğini İslam düşünce geleneği açısından da değerlendirdikleri görülür. Muhammed Hilmi’ye göre bütün İslam fırkaları, Hz. Meryem’in bir eşinin olmadığı, Hz. İsa’nın babasız dünyaya geldiği ve doğduğunda konuştuğu gerçeğini esaslı bir itikat olarak kabul eder. Bu fırkalar on üç buçuk asırdan beri bu konuda fikir birliği halindedir.⁴³ Seyyid Nesib’e göre bu durumun zıddını ileri süren veya ilgili ayetleri tevil eden hiçbir İslam fırkası bulunmamaktadır. Ona göre sahabelerden tâbiîne, mütekaddiminden müteahhirîne, hadisçilerden İslam hukukçularına, kalamcılardan felsefecilere kadar bütün fırkalar bu konudaki Kur’ân ayetlerini zahir manasını esas alıp kabul ederek Hz. Meryem’e hiçbir beşer eli değmediğini ve Hz. İsa’nın yalnız ilahî bir emir ve Cebrail’in ruh üflemesiyle babasız olarak dünyaya geldiğini ifade ederler. Diğer bir ifade ile Hz. İsa yalnız ibn Meryem olarak anılmıştır.⁴⁴

Dönemin kalamcılarına göre Hz. İsa (a.s.) yalnız ilahî emirle, Cebrail’in ruh üflemesiyle (nefh) vücuda gelmiştir. Bundan dolayı kendisine ruhullah veya kelimetullah denmiştir. Diğer bir ifade ile Hz. Meyem’in hamile kalması ilahî kudretin bir eseridir.⁴⁵ Bu yönüyle Hz. İsa ilahî kudretin açık bir delilidir. Annesine hiçbir insan eli dokunmamıştır. Cebrail insan suretinde görünüp kendisine ruh üflemiştir. Böylece Hz. İsa, babasız olarak yalnızca ilahî kudretin bir mucizesi olarak dünyaya gelmiştir. Bu yönüyle Hz. Âdem’e benzemektedir. Hz. Âdem’in tek farkı ise onun annesiz de olmasıdır. Dönem

⁴¹ Nesib, “Din-i İslam’da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2445.

⁴² Nesib, “Din-i İslam’da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2446.

⁴³ Ekrem Bektaş, “Muhammed Hilmî ve “Hz. İsa Aleyhi’s-Selam’ın Babası Var mı? Adlı Eseri”, 150.

⁴⁴ Nesib, “Din-i İslam’da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2385.

⁴⁵ Mehmet Akif Dikici, *Çağdaş Dönemde Hz. İsa’nın Doğumuna ve Mucizelerine Dair Görüşler* (Çorum: Hitit Üniversitesi, 2024), 12.

kelamcılarına göre bu düşünceler, Kur'ân'ın ayetleriyle belirlenmiş olup teville ihtiyaç bırakmamıştır. Müslümanlar bu nassı kabul eylemiş ve bu gerçeği tefsir etmeğe gayret etmişlerdir.⁴⁶

7. Dilbilimsel Analiz ve Gramatik Delillerle İstidlal

Seyyid Nesib'in ve ilgili kelamcılar, Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ispat sadedinde Kur'ân'ın ilgili ayetlerini dil yönünden de değerlendirmeye tabi tutarlar. Seyyid Nesib'e göre Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini ifade eden ayette geçen *"fehaletu"* kelimesidir. Ona göre Arapça gramer açısından bu kelimedeki *"fe"* harfinin Cebrail ile Hz. Meryem'in konuşmasını takiben *"hemen, aradan hiçbir zaman geçmeden"* anlamını ifade etmektedir. Ona göre bu durum Hz. Meryem'in bu konuşmanın hemen akabinde, aradan herhangi bir zaman geçmeden Hz. İsa'ya hamile kaldığını göstermektedir. Metinde bir zaman aralığını gösteren *"sümme"* nin olmaması bu olayın mucize olduğunu göstermektedir. Gerçi *"sümme"* olması halinde dahi Hz. Meryem'in ayette geçen kendisine hiçbir beşer eli dokunmadığı ifadesi yine bu hadisenin mucize olduğunu göstermesine yeterli bir delildir.⁴⁷

Nesib'e göre Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsa için Allah'ın kelimesi anlamında *"kelimetullah"* ve ruh için Allah'tan manasını ifade eden *"minellah"* denilmesi onun mucize olarak babasız dünyaya geldiğine diğer bir delildir. Diğer peygamberler ve varlıklar her ne kadar *"kün"* emriyle vücuda gelmiş olsalar da peygamberlerin baba vasıtasıyla doğdukları bilinmektedir. Bundan dolayı *"kelimetullah"* tabiri yalnız Hz. İsa için kullanılmıştır. Hz. Âdem hem babasız hem de annesiz yaratıldığı halde yalnız Hz. İsa için *"kelime"* tabirinin kullanılması Yahudilerin gayr-i meşru ilişki iddiasını veya Hristiyanların ilahın oğlu olduğu batıl inancını reddetmeye yöneliktir.⁴⁸ Hz. İsa için kullanılan *"kelime"* lafzının belirsiz (nekre) olarak kullanılması tanınmadık, garip olduğunu ve aynı zamanda Hz. İsa'nın hüviyetini göstermektedir. Âl-i İmrân 3/45. Ayet geçen minhu (O'ndan) ifadesi de vasıtasız bir yaratmayı göstermektedir. Buradan hareketle Hz. İsa bilinenin dışında bir yaratma ile yaratıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁹

⁴⁶ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2380.

⁴⁷ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2451.

⁴⁸ Seyyid Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", *Ceride-i İlmiye* 76 (1340), 2530.

⁴⁹ Hüseyin Koçoğlu, *Bazı Kur'an Müfessirlerine Göre Hz. İsa'nın 'Allah'ın Kelimesi' Olması Meselesi - Fahreddin Razi, İbn Kesir ve Elmalılı Tefsirleri Örneği* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2019), 77.

Seyyid Nesib, Hz. İsa'nın babası olduğu düşüncesini temellendirmek adına ilgili ayeti, günümüze kadar gelen tefsirlere bilhassa otoriter tefsirlerin aksine olacak şekilde yorumlamayı doğru bulmaz. Çünkü onlara göre böyle bir tevili gerektirecek herhangi bir sebep bulunmamaktadır. *“Ona rûhumuzu (Cebrâîl’i) gönderdik de kendisine düzgün bir insan suretinde göründü.”* Ayeti bu kelamcılara göre ilgili ayette geçen *“ruh”* kelimesi, Arap dili ve edebiyatında ve otoriter kabul edilen tefsirlerde Cebrail olarak ifade edilmektedir. Ayette geçen ruh kelimesinin yalnız vahiy anlamında olduğunu düşünmek ve kabul etmek onlara göre büyük bir hatadır.⁵⁰

Seyyid Nesib’e göre sözlüğe bakıldığında ruhun bir manasının da vahiy olduğu görülür. Fakat ilgili ayette geçen ruh kelimesinin vahiy manasında olduğunu söyleyen kimse yoktur. Öyle ise sözlük anlamına değil tefsir edenlerin esas aldığı anlama bakılmalıdır. Çünkü sözlük müellifleri ilgili ayette geçen ruh kelimesinin vahiy anlamına geldiğini söylememişlerdir. Nahl suresinin ikinci ayetindeki ruh kelimesinin vahiy anlamında kullanılması burada geçerli olmaz. Bilakis tefsircilerin verdiği anlamı destekler. Çünkü Nahl suresinde açıkça melekler söylendiği için ruh kelimesinin vahiy veya Kur’ân manasına gelmesi zorunludur. Hâlbuki ilgili ayette melek tabiri geçmediğinden vahiy anlamı verilemez. Bu açıklamalardan sonra Meryem’e gönderilen ruhtan maksadın vahiy olduğu ve meleklerle Hz. Meryem’in görüşmesinin misal âleminde gerçekleştiğini söylemek anlamsızdır. Zira melek ile Hz. Meryem’in konuşmaları kabul edildikten sonra ruha vahiy anlamı vermeye ihtiyaç yoktur.⁵¹

Seyyid Nesib, bu konuda geçmiş tefsirleri eleştirmeyi doğru bulmamanın yanı sıra bir kısım olumsuz sonuçlarından da söz eder. Ona göre geçmiş bütün tefsirlerin tartışılmaya açık olduğunu düşünmek, insanların bu tefsirleri kabul veya reddetme hürriyetlerinin olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Diğer bir ifade ile insanların tefsirlere güvenmeme haklarını olduğunu düşünmek yanlıştır. Zira meslek ve meşrep farklılığına rağmen nakil ve dirayet açısından ittifak edilen bir mesele ümmetin ittifak ettiği anlamına gelmektedir. Bu ise dini olarak Kur’ân’ın manası demek olur ki bunu reddetmek büyük bir tehliktir. Ümmetin hakkında ittifak ettiği şeye güvenmemek ise inkârdır. Bu durum Kur’ân’ı tanımamak ve Hz. Peygamberi bazı meselelerde yalanlamak anlamına gelir. Hz. İsa ve

⁵⁰ Nesib, “Din-i İslam’da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2553.

⁵¹ Nesib, “Din-i İslam’da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”, 1340, 2534.

Hız. Meryem hakkındaki ayetlerin dirayet, lüğat ve Arap dili grameri açısından olan tefsirleri rivayet olarak yapılan tefsirlerle aynıdır. Meslek ve meşrepler açısından birbirinden farklı olan bütün müfessirler bu ayetin tefsirinde ittifak etmişlerdir. Mesele bu açıdan ele alındığında bu ayetin tefsirinde dinî bir zorunluluk mevcut olduğu görülür. Bunun zıddına bir tefsir varsa gösterilmelidir. Hiçbir müfessirin ilgili ayeti başka şekilde tefsir etmesi mümkün değildir. Çünkü ilgili ayet gramer açısından, dil açısından veya maddi olarak başka şekilde yorumlanmaya müsait değildir. Hatta bu konuda filozoflar dahi dil açısından imkânsızlığı gördüklerinden ayete muhalefet etmemişlerdir. Hız. İsa'nın babasız doğduğunu ifade ederek tevil etmişlerdir.⁵²

8. Akıl ve Âdî Muhal Ayrımında Mucize Değerlendirmesi

Seyyid Nesib, Hız. İsa'nın mucize olarak doğmaması durumunda ilgili Kur'an ayetlerinde bir kısım tutarsızlığın olması gerektiğini düşünür. Yani Hız. Meryem'in bir beşerle münasebeti sonucunda Hız. İsa'nın doğması durumunda Hız. Meryem'in ayette ifade edildiği üzere, bu işi akıldan uzak görmesi, Cebrail'in de *"bu iş Allah'a kolaydır"* demesi anlamsız olurdu. Hatta bu hadisenin mucize eseri olduğu uzun uzadıya ayette anlatılmazdı. Ona göre Hız. İsa'nın anne ve babadan doğmuş olması durumunu, Kur'an'ın bunu gizlemesini gerektirecek bir sebep bulunmamaktadır. Ona göre Kur'an'a bakıldığında görülecektir ki Hız. İsa'nın babası olduğunu gösteren herhangi açık bir ayet bulunmadığı gibi işaret veya delalet eden bir ayet de yoktur. Bilakis babasız ve mucize olarak dünyaya geldiğini ifade eden birçok ayet bulunmaktadır. Seyyid Nesib'e göre bir kısım insanlar tarafından Hız. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini iddia etmek ne kadar akıldan uzak ise kendisine hiçbir şekilde beşerin dokunmadığı sabit olan bir kadının kocası olduğunu iddia etmek de veya çocuğunun babası bulunduğu ileri sürmek de o kadar imkânsızdır. Hâlbuki bir şeyin aklen imkânsız olması âdeten imkânsız olmasından daha güçlüdür. Akıl yoluyla imkânsız olan bir şey âdeten mümkün olamaz. Âdeten imkânsız olan bir şey ise aklen mümkün olabilir. Peygamberlerin mucizeleri aklen muhal değil âdeten muhal sınıfına dâhildirler. İlâhi kudret her vakit âdeten muhal olana taalluk edebilir. Fakat akıl muhale taalluk etmez. Seyyid Nesib'e göre Hız. İsa'nın babasız

⁵² Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2533.

dünyaya geldiğini kabul edemeyenler, aklî ve âdî muhali birbirine karıştırıp ayırt edemeyen kimselerdir. Peygamberlerin mucizeleri hâriku'l-ukûl değil hâriku'l-âdedir.⁵³

Seyyid Nesib'e göre Hz. İsa'nın babasız dünyaya geldiğini gösteren bir başka delil de şöyle ifade edilebilir. Hz. Meryem ya gayr-i meşru bir ilişki ile çocuk sahibi olmaktan dolayı utandı, kederlendi, ölümünü ve unutulmayı istedi, ailesinden ve kabilesinden uzaklaştı. İnsanlarla konuşmama orucu tuttu. Ya da ilahî emir gereği bunu yaptı. Onlara göre ayetlerin ifadesiyle birinci ihtimalin kabul edilmesi imkânsızdır. Öyle ise ikinci ihtimal kabul edilmelidir. Bu durum da onun masum ve Hz. İsa'nın babasız olduğunu göstermektedir. Ona göre Hz. İsa'nın başka bir mucize olarak doğduğunda annesini temize çıkaracak konuşma yapması da annesine atılan iftiraları temizlemek ve babası olduğu düşüncesini reddetmeye yönelik diğer bir delildir. Çünkü kendisinin Allah'ın kulu olduğunu ve nebi olacağını söyleyen bir bebeğin babasının kim olduğunu ifade etmesine herhangi bir engel yoktur. Eğer bir babası olsaydı bunu ifade edip annesine atılan çirkin iftirayı böylece defederdi. Onun bu konuşması babasız olarak dünyaya geldiğini gösteren en büyük Kur'ânî delillerden biridir.⁵⁴

Seyyid Nesib'in dikkat çektiği diğer bir delil de Hz. Meryem'e karşı kavminin takındığı tavırdır. Zira Hz. İsa'nın babasız olduğunu gösteren diğer bir delil de Hz. Meryem'in bir kocasının olmadığını kavminin bilmesidir. Eğer kavmi Hz. Meryem'in kocasının olduğunu bilselerdi onu suçlamazlardı. Bu durum karşısında şaşırma ve onu gayr-i meşru bir ilişki içine girmekle suçlamazlardı. Kavminin bu suçlaması ve bu durum karşısında şaşırımları da Hz. İsa'nın babasız olduğunu göstermektedir.⁵⁵

⁵³ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2453.

⁵⁴ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2354.

⁵⁵ Nesib, "Din-i İslam'da Milâd-ı İsa (a.s.) Meselesi", 1340, 2455.

SONUÇ

Hız. İsa'nın babasız doğumu meselesine yönelik son dönem Osmanlı kelimündaki bu tartışma, öncelikle modern dönemin meydan okumalarına karşı Seyyid Nesib ve bir kısım dönem kelamcılarının direncini ve birikimini, uyumunu ve hazır bulunuşunun ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Onların bu meydan okumalara karşı koymaları onların entelektüel kapasitesini de ifade etmektedir. Sonuçta ilgili tartışma tespit, tenkit ve teklif olmak üzere üç farklı yönden değerlendirilecektir.

Tespit yönünden Hız. İsa'nın babasız doğumu meselesi ele alındığında iddia sahibi kimselerin peygamberlik, vahiy ve mucize gibi inanç esaslarını yalnız tıp referansıylı değerlendirildikleri ifade edilebilir. Bu kimselerin sebep-sonuç ilişkisini zorunlu kabul ettikleri görölmektedir. Hız. İsa'nın babasız doğumu meselesini kabul etmek istemeyen kimselere göre geçmişte bunun mucize olarak kabul edilmesinin temel sebebi dönemin gelişmeyen tıbbından kaynaklanmaktadır. Ayrıca iddia sahibi kimseler, kendi düşüncelerini temellendirmek adına bir kısım Kur'an ayetlerini tevil ettikleri bilinmektedir.

Seyyid Nesib ve ilgili kelamcıların ise aklı ve nakli delilleri kullandıkları, pozitivist bilim anlayışının eleştirisini yaptıkları ve modern bilimin verilerinden yararlandıkları görölmektedir. Bu kimseler, sebep-sonuç ilişkisinin ontolojik statüsüne yönelik yaptıkları değerlendirmeleri, ilahi iradenin mutlak hâkimiyeti anlayışı, tabiat kanunlarının zorunlu değil mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayış, mucizelerin ontolojik imkânını akli temellere oturtmakta ve ilahi kudretin tabii sebepler olmaksızın da yaratmayı gerçekleştirebileceğini sistematik bir şekilde temellendirmektedir. Ayrıca bu kelamcıların yaptıkları dilbilimsel analizlerin, dini metinlerin yorumlanmasında filolojik hassasiyetin önemini ve dilbilimsel verilerin teolojik delillerin oluşturulmasındaki rolünü ortaya koymaktadır.

Tenkit açısından tartışma değerlendirildiğinde Hız. İsa'nın bir babası olması gerektiği iddiasının ilahî sıfatlar, peygamberlik ve mucize gibi inanç esaslarını indirgemeci bir yaklaşımla aklıleştirme çabası içinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte bu iddia, bilimin kendi sınırlarını aşp ilgi alanı dışında kalan inanç esaslarında otorite olarak kabul etmeyi zorunlu hale getirmektedir. Ayrıca bu iddianın, sebep-sonuç

ilişkisinin zorunluluğu ön kabulünden hareketle bu zorunluluğu kabul etmeyen düşünürlerin hem söylemleriyle çelişmekte hem de ilahî iradeyi doğa kanunlarına mahkûm ettiğini, ilahî kudreti ise acizlikle sınırlandırdığını ifade ettiği söylenebilir.

İddia sahibi kimselerin kendi düşüncelerini aklî, naklî ve tarihî veriler yönünden güçlü şekilde temellendiremediklerini ifade etmek mümkün görünmemektedir. Ayrıca bu kimseler, iddiayı desteklemek için Kur'ân'ın ilgili ayetlerini ihtiyaç olmadığı halde yaptıkları tevillerle, bireysel içtihadın sınırlarını aşmış ve bu konuda fikir birliği içinde bulunan bütün İslam fırkalarının değerlendirmelerine muhalif bir durumu düştükleri söylenebilir. Dönem kelimcilerinin Hz. İsa'nın babasız doğduğu tartışmalarına yoğun bir ilgi göstermemesi ve birçoğunun bu tartışmayı gündem yapmaması, önceliklerinin farklılığından veya tartışma konusunun açık olması ön kabulünden hareket ettiklerini göstermektedir. Bu durumun ilahî sıfatlar, nübüvvet, vahiy ve mucize konularını ilgilendirmesi dikkate alındığında bu kelimcilerin tartışmayı daha çok gündem yapmaları beklenirdi.

Teklif açısından tartışmaya bakıldığında Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişi hakkında ileri sürülen aklî ve naklî delillerin yanı sıra farklı bilim disiplinlerinden daha fazla yararlanma gereği ifade edilebilir. Bu tartışmanın İslam düşüncesinin kadın algısı ve aile kurumu anlayışı açısından yapılacak değerlendirmelerle zenginleştirilebilir. Bilim-din ilişkisinin doğru kurulmasında ve bilimsel gelişmelerin inanç esasları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde dengeli bir perspektif sunulabilir.

KAYNAKÇA

Ekrem Bektaş. “Muhammed Hilmî ve "Hz. İsa Aleyhi's-Selam'ın Babası Var mı? Adlı Eseri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2006), 145-157.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 13 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2016.

Fatih Çiftçi. *Manastırlı İsmâil Hakkı'nın Nübüvvet Görüşü*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2020.

Harputî, Abdullatif. *Tekmile-i Tenkîhu'l-Kelam*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1330.

Hüseyin Koçoğlu. Bazı Kur'ân Müfessirlerine Göre Hz. İsa'nın 'Allah'ın Kelimesi' Olması Meselesi - Fahreddin Razi, İbn Kesir ve Elmalılı Tefsirleri Örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*, 2019.

İskilipli Mehmet Atıf. “Haml-i Meryem ve Velâdet-i İsa Meselesine Dair”. Mahfel, 1340. İzmirli, İsmail Hakkı. *el-Cevabü's-Sedîd fî Beyân-ı Dini't-Tevhid*. Ankara: Ali Şükrü Matbaası, 2. Basım, 1339.

Kam, Ferid. “Mucizâta Dair”. *Cerîde-i İlmiye* 47 (1337), 1459.

Kamil, Hafız. *Cevâhiru'l-Kelam fî Akâidi'l-İslam*. Kastamonu: Matbaa-i Vilâyet-i Kastamonîye, 1334.

Kılıçzâde Hakkı. “Müslümanlık ve Hristiyanlık”. İctihad, 1329.

Manastırlı, İsmail Hakkı. *Külliyat-ı İsmail Hakkı Manastırlı Hak ve Hakikat*. İstanbul: Dâru'l-Hilafeti'l-Aliye, 1329.

Manastırlı, İsmail Hakkı. *Telhîsu'l-Kelam Fî Berâhîn-i Akâidi'l-İslam*. İstanbul: Tanin Matbaası, 1331.

Mehmet Akif Dikici. *Çağdaş Dönemde Hz. İsa'nın Doğumuna ve Mucizelerine Dair Görüşler*. Çorum: Hitit Üniversitesi, 2024.

Mustafa Zihni. *Savâbü'l-Kelam fî Akâidi'l-İslam*. Dersaadet: Cevdet Bey Matbaası, 1327.

Nesib, Seyyid. “Din-i İslam'da Mîlâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”. *Cerîde-i İlmiye* 74 (1340), 2444.

Nesib, Seyyid. “Din-i İslam'da Mîlâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”. *Cerîde-i İlmiye* 73 (1340), 2380.

Nesib, Seyyid. “Din-i İslam'da Mîlâd-ı İsa (a.s.) Meselesi”. *Cerîde-i İlmiye* 76 (1340), 2530.

Nursî, Said. *Lemalar*. İstanbul: Hayrat Neşriyat, 1. Basım, 2022.

Nurullah, Muhammed. *Kitabu İnayeti 'r-Rabbâniye*. Mısır: Matbaa-i Saadet, 1328.

Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi. “Hz. Muhammed ve İsa (a.s.)”. *Hikmet*, 1910.

Tevfik, Seyyid Muhammed. *Miftâhu 'l-Akâid*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1301.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Muhlis KÖRPE

Mehmet Emin GÜNEL

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author declares that he have no competing interests.